

سټولاريزم به مانای ئازادی دینه‌کان دټ له ئەمریکادا.. نوسینی: قاسیو مورتی

وټرگیانی له ئینگلیزهوه: ئارام همه ساخ

هه‌ند ټولات وه‌کوو یه‌کټی سټیه‌تی جاران ټاسته‌وخ ټدزایه‌تی دینی ده‌کرد له کاتټکدا هه‌ند ټولاتی تر وه‌کوو ئټران دین و حکومه‌تیاں ټکه‌وه گرټدابوو، ئەمریکا ژیرانه له ناوه‌ټاستی هه‌ردوکیاندا وه‌ستا نه‌دژی دین بوو نه حکومه‌تیشی ټکه‌ل به دین کرد، هه‌به‌ته وه‌ستان له نټوان ئەم دوو بزارده‌یه‌دا و بټلایه‌نی هټرش نییه بټسر هیچ که‌سټک و هه‌موو که‌سټکیش ده‌پارټ.

به‌بټگوټدان به بیروباوه‌ی ئاینی تایبته به تاکه‌کانی کټمه‌گا ، هټنانه ټشه‌وه‌ی ټکسته دینه‌کان وه‌کو ئینجیل و ټکه‌کردنیاں به دونیای سیاسه‌تی سټکولار کارټکی له ټاده‌به‌ده‌ر نه‌شیاوه ، ئەمریکا نه‌له‌سر بناغه‌ی کریستیانټی دامه‌زراوه و نه‌ئوانه‌ی ئەمریکاشیاں دټزیوه‌ته‌وه هه‌مویاں کریستیان بوون.

به ټای ئیسحاق کرامنیک که‌پرټیسټر بوو له زانکټی کټرنټل ؛ ئەمریکا له‌سر بناغه‌ی سټکولار دامه‌زراوه که به‌ته‌واوی بټلایه‌ن بووه له به‌کار هټنانی هه‌مووده‌ربټینټکی دینیدا ، له‌سا ١787 دا کرامنیک وتی : کاتټک خاوه‌ن مټک و جوتیاره‌کان هه‌ستیاں کرد که ناوی (خودا) به ته‌واوی له‌ناو ده‌ستوری ئەمریکادا ټیشه‌کټش کراوه به شټوه‌یه‌کی به‌ر‌فراوان دژی وه‌ستانه‌وه و وه‌کوو ده‌کومټنټټکی بټه‌وشت و بټخودا ئەژماردیاں کرد ، که له ټاستیشدا وا بوو.

له‌هه‌موو هه‌رټمه‌کاندا ئوانه‌ی دژی ئەم ده‌ستوره بوون به‌ره‌نگاری بوونه‌وه و نه‌یانده‌ویست جټکه‌وت بکرټ به تایبه‌تی ئەو بټگه‌یه‌ی که ده‌ټټ : هیچ بیروباوه‌ټکی دینی له‌تاکه‌کانی کټمه‌گا داوا ناکرټ کاتټک که ده‌یانه‌و کاروباری حکومه‌ت بگرته‌ده‌ست یاں بټئه‌وه‌ی متمانه‌ی خه‌ټکی به‌ده‌ست بټئن .

که‌سټک له‌وانه‌ی دژی سیسته‌می فیدراټی بوو له هه‌رټمی کارټلینای باکوور وتی : ده‌رکردنی دین له ده‌ستووردا زټر مه‌ترسیداره و نا سیاسیه چونکه پاگانه‌کان و دایه‌ستیه‌کان و مه‌مه‌دیه‌کان ده‌توانن

خپيان ههـ بښـرن بـ ههـموو وهـزيفهـيهـكي ولات لهـگهـ ئـمهـدا .
نامـس سينگلـاتـري له ههـرمـى ماساچوستس كه يهـكـكـ بوو لهـوانهـى زـر
بهـسهرـسختـى هـخنهـى له دهـستوور دهـگرت دهـيگوت : ئومـدهـوارم كه
كرسيـتـيـانهـكان له دهـسهـلاتـدا بـينـم چونكه به پـيـ دهـستوور باپـتـيست و
بـ باوهرهـكان ههـمان مافـيان ههـيه .

دهـستوورى ئهـمريـكايـى به تهـواوى دهـستورـكـى سياسى و سـكولـاره، به
تـرمـى (ئـمهـى مـرـف) دهـست پـهـكات و بهـهـيچ شـوهـيهـك ناوى خوداو
مهـسيح و كريـستانـتى تـدا نهـهاـتووه، تهـنها ئاـماـژهـيهـك به دين
دراـبـت ئهـوهـيه كه له دهـ (هـيچ بيرو باوهـكـى دينى) ، كـنـگرـس
ناـبـ هـيچ ياساـيهـك داـتـ كه بيرو باوهـى ئاينـى يان دـژه
ئاينـى پـوهـ ديارـبـ .

تـكـستى سوـنـدانى سهرـكـ كـمار تهـنها تـكـسته كه به درـژى له
دهـستووردا ساغـكـراوهـتهـوه و دهـستهـواژهـى (خودا يارمهـتـيم بدهـيت)
يان ئاـمادهـكـردنى ئينـجيل و دهـستـخـسته سهرى و سوـنـد خوارـدن پـيـ
تـدا نيـه ، دهـستهـواژهـى لهـژـر ناوى خودا تاكو ساـى 1954 بوونى
نهـبوو، كـنـگرـس به كاريـگهـرى بيروـبـچوونى مـاـك كـارتـيزم ئهـو
دهـستهـواژهـيهـى خسته ناو تـكـستى سوـنـدخوارـدنهـوه ، به ههـمان شـوهـش
دهـستهـواژهـى (باوهـمان به خودا ههـيه) كه له سهر پارهى كاغـز
نوسـراوه پـش ساـى 1956 بوونى نهـبوو، به لام له سهر ههـند پارهى
مـتـال ههـبوو، دروشمى ئهـسـى ئهـمريـكا له لايـهـن جـن ئاـدهـمز و بـنيـامين
فـرانـكلـين و تـمـاس جـيـفرسـنـهـوه نووسـراوه و دهـ : ئـمهـ پـهـكهـوه
به تـاـك و بهـكـ ئاـهـنگى كلـتـوور و بيرو و باوهـى جياواز دهـگـډـډـين .

له ساـى 1797 دا ئهـمريـكا پهـيمان نامهـيهـكي لهـگهـ تـرـيـپـلـيدا مـرـكـرد
، تـيـدا هاـتووه دهـ : حكومهـتى ويلايهـته يهـكـگرتـووهـكانى ئهـمريـكا
به هـيچ شـوهـيهـك له سهر بناغـهـى ئاينـى مهـسيحى دانهـمهـزراوه ، ئهـم
دـنياـكـردنهـوهـيهـى ئيسلام له سهردهـمى سهرـكـاـيهـتى جـرج واشينـگـتـنـدا
داـتـژـراو له سهردهـمى جـن ئاـدمـزدا له لايـهـن ئهـنجومهـنى پيرانهـوه
پهـسهـند كـرا .

ئـمه له لايـهـن جاـدانى سهرـبهـخـيـهـوهـفرمانـهـوايـى نـاـكـرـډـډـين، كه مهـبهـست
لـى ههـلوهـشانـهـوهـى وا به ستهـيـى سياسى بوو، بـ ئهـوهـى گهـلـكـى مهـزهـبـيـى
سازنهـكـرت ، كه دهـسهـلاتهـكهـى له سهر بناغـهـى ئهـو بيـر كه يهـ دامهـزراوه
كه دهـ : حكومهـتهـكان له نـو مـرـفـهـكاندا سازكـراوه كه دهـسهـلاتـى
خپيان له دادپهـروهـرـتى حكومهـتهـوه وهـردهـگـردن كه تهـوو پـهـچـهـوانهـى
ئهـو بيـر كه يهـيه كه له ئينـجيلدا هاـتووهـدهـ دهـسهـلات له لايـهـن خوداوه
وهـرگـيراوه .

جاردانى سهرـبهـخـيـى به هـيچ شـوهـيهـك باسى دين نـاـكـات به لكو زياتر

باسی یاسا، سیسه ته می باج، نو نه رایه تیکردن، جهنگ، په نابهر و کچه ران... هتد دهکات.

له جا دانی سهر به خپیدا ئامازه به خودای سروشت، خالق و خوداوه ندی هر م کراوه به م ئه مه به مانای ه وایه تیدان به کریستیانتی یان دینی مه سیحی نیه نووسه ری ئه م بابه ته خودی ت ماس جیفرس ن بووه که باوه ی پ نه بووه دژی کریستیانتی و ه یزی سهر و سروشته وه بووه، له هه مان کاتیشدا ده: له و سیسته مانهدا که به هاو هوشتی باشی ت دایه له ک ن و نو دا که سهرنجی خه کی راکشا ب ت هیچ کامیان ه نده ی مه سیح پاک نه بوون، ههرچه نده ئه مه دانپیانانی خودی جیفرس نیشه، به م جیفرس ن در ژه به قسه کانی ده داو ده: کات که له ناوه خنی ئینجیل ورد ده بینه وه ب مان روون ده ب ته وه که هه ند ب گه ی سهرنج اک شه ری ت دایه و له قسه ی که س کی ز ر به توانا ده چ ت له گه ئه مه شدا هه ند ب گه شی ت دایه که ز ر لاوازه و پ ده چ که س کی ب توانا دای شت ب ت.

ئیسحاق کرامینک ده: ئه وه خودی ت ماس جیفرس ن بوو که دینی له ده و هت جیا کرده وه چونکه ز ر به گومان بوو له ئاین و پیاوانی دینی که ده سه لاتی سیاسی بگر نه ده ست.

ت ماس جیفرس ن له سالی 1786 دهستی هه بوو له دا شتنی یاسای ئازادی ئاینه کاندا له هر م می ق رجینیا، هه به ته هر له هه مان یاسادا پشتگیری له ئازادی ه های ب دینه کان و ئه تایسته کانیش کرد بوو. ده سه لاتی شه ری حکومت تا ئه و ئاسته ده شت که بریندار که ر ب ت ب هه ند ک به لام دراوس که م بریندار ناکات ئه گه ر ب 20 خوا هه یه یان هیچ خودایه ک نیه! نه گیرفانم ده ب و نه قاجیشم ده شک ن!

ت ماس ژیفرس ن بهرگری له جیا کردنه وه ی دین و ده ولت ده کرد، نه ک هر له بهر ئه وه ی حکومت ده ست بک ش ته کاروباری کل ساوه به کو ب ئه وه ش ئازادی خه کی بپار ز، من وایده بینم که فله سه فه ی مه سیح به های بهر زو هوشتی باشی له خ ی گرت ب ت، به م به دووری نازانم ئاین له ژ ر دهستی پیاوانی ئاینی و ده وله تدا ب ته ئامراز ک ب چه وسان د نه وه ی مر ق و پاشانیش زه و تکردنی مافه مه ده نیه کان و ئازادی ئاینی هه موو که س ک.

جیفرس ن و ئه وانی تر که ئه مریکا یان دا مه زراند له چه رخی شنگه ریدا چاویان هه ه نابوو، که بیرو ب چون و جیهان بینان له سهر بناغه ی س کولارو عه قل و مه عریفه دا شت بوو نه ک له سهر بناغه ی ئاینی.

جیفرس ن ده: پیاوانی سهر به ئاینه جیاوازه کان وه کوو خ و

سهیری زانست و پشکھوتنه زانستیهکانیان دهکرد، ژانگ داد که خورافه نهوهکانی مهسیح وهکوو چیرکی ئازهلانی لددت کاتک که دهان دایکی مهسیح به هی فوکردن به ناوههناویدا سکی پبووه لهکاتکدا که پهردهی کچتی نهداوه ، هیوادارین کاتک که هزرو ئازادی بیرو ا فراههم دهبت ب ههموان ئهم بیرو بچوونه خورافانه لهناو بچ .

به کتایی سا 1820 جیفرسان توانی قهناعت به تکتای گشتی خهک بکا کهله ئهمریکادا ههموو کهسک به خوادایهکی تایبعت بهخیهوه دهمر . جیفرسان و هاوکارهکانی جهختیان لهسهر ئهوه کردتوه که ههرگیز ناب ئهمریکا بهرهو دهسهلاتکی تیکراتی کریستایانتی بوا . ههروهها دهیانگوت ئمه دوژمنایهتی ههموو جره زرداری و فشارک ب سهر ممشکی مرقت دهکهین .

اوونکرد نهوه:

1. پهیگان anPag : بیروباوهکی دینییه ، باوهیان به چند خودایهک ههیه نهک تهنها یهک خوا .

2. دیهست Deist: بیروباوهکی دینییه ، باوهیان به خودایهکی سروشتی ههیه که دهخالت لهکاری مرقتا ناکات .

3. ماکارسیزم : 1957-1908 Joseph McCarthy سیاسه تمهدارکی ئهمریکی بوو که ز ر سهرسهختانه دژایهتی ک م نیزی دهکرد ، لهسهرهتای پهنجاکانی سهدهی ابردوودا زوو ههستی به بلبوونهوهی ک م نیزم و بیروباوهی مارکسیزم کرد لهسهرتاسهری دونیادا ، ب ئهوهی بهربهستک ب تهشه نهکردنی بیرباوهی ک م نیزم دابن دهستیکرد به تکه کردنی دین و سیاست و توانی کنگرس رازی بکات و چند دهسته واژهیهکی ئایینی بخاته ناو دهستووور و تکتستی سوئندخواردنی سهرک کمارهوه ، ئهم بابته له ئهمریکادا به ماکارثیزم دهناسر . —